

Denis Poniž

Nekaj spominov in ene sanje o Ljubljani

Nenadoma me pograbi panika. Ne samo zato, ker so uredniki ljubeznivo skrajšali rok za oddajo tega pisanja kar za cel mesec, kar me, od daleč, spominja na dobre čase udarništa. *Kar lahko storiš danes, bi moral storiti že včeraj! Junakom borbe bodo sledili junaki dela!* Panika pa me grabi tudi zato, ker se mi je nenadoma zazdelo, da nimam kaj napisati o Ljubljani, da je o njej že vse napisano. Pri Ivanu Hribarju, Jušu Kozaku, Marjanu Rožancu, Tarasu Kermaunerju, Gregorju Strniši (ki je z *Driado* postavil Ljubljani najprisrčnejši dramski spomenik), Bojanu Štihu, Ivanu Mraku, Jožetu Javoršku (ki je, s svojim *Vodnikom po Ljubljani*, mesto strukturiral kot Dante v *Peklu*), Marku Švabiču, Matetu Dolencu, Branku Gradišniku... Vse tisto, kar je dobrega v Ljubljani, je tudi v njihovih esejih, romanih, spominih teh in še mnogih mož. Tudi sam sem, tako se mi zdi, že napisal, kar sem moral napisati. Tako se mi zdi in tak občutek hromi ustvarjalne spodbude. Zato mrzlično iščem po spominu, ali so najboljši evropski esejisti kaj rekli o paniki, pa se ne morem ničesar domisliti. Samo tista Montaignova misel se mi mota po glavi, da je esej pač to, kar pišeš kot esej, da si v njem tudi sam, a tudi to ne pomaga kaj dosti. Beli nenasitni papir tuli... zahteva žrtev, darovanje, resnico in defloracijo. In kaj mu lahko ponudim jaz?

Edino, kar me pomirja in res pomiri, je pogled skoz okno. Po dolgem času spet zimska razglednica, veduta, ki smo se je odvadili, črno-bela grafika iz moje mladosti in kasnejših, študentovskih let; če odprem okno, tudi zadiši, kot mora zadišati, torej ni prevara, ni kakšen super propagandni spot, zunaj res leži sneg, kakšnih dvajset centimetrov ga bo, za zdaj še čist, deviški, a že jutri bo črna in sivorjava brozga, že jutri bo žrtev blaznega potresanja soli, ki bi jo mestne oblasti bolje porabile, če bi jo skušale rabiti vsaj tako, kot so jo butalski župan in njegovi možje svetovalci. Jutri bo konec pravlјice in konec spominjanja. Jutri bomo spet veslali kot ponoreli skoz demokracijo.

A ta sneg, ki prinaša tudi posebno, svečano tišino, je vendarle odrešilen. Odpira spominske kamrice kot kakšne stare, pozabljene skrinje. Brez nostalgije in patetike, samo objektivna dejstva, prosim! mi signalizira tisti del jaza, ki se ukvarja s poklicno literaturo, patetika in nostalgija sta smrt slehernega pisanja, ki hoče biti ostro in

bridko. Piši, kot ti duša da, poetiziraj, prišepetava drugi, arhaični del. Mu popustim, temu drugemu, pravzaprav uživaškemu delu jaza. Zdajle se vidim, kako objeta z Mojca K. kolovrativa v novoletni noči skoz snežni metež, ki je tako gost, da snežinke pikajo kot majhne iglice, redko posejane svetilke na Prulah (za Neljubljančane: Prule kot ulica ob Ljubljani in ne kot mestni kvart istega imena!) s svojim rumenkastim brljenjem bolj prikrivajo kot razkrivajo oblike na cesti in ob njej. Na desni, za nizko živico, teče *lena in kalna* Ljubljana (to sem si sposodil in svobodno predelal iz neke Toporišičeve jezikovne vadnice), črna in neslišna. Je tista ura, ko so se poskrili, pospali, ko so zablodili v beli ničes tudi najbolj vztrajni slavilci najbolj nesmiselnega med vsemi nesmiselnimi prazniki. Midva pa hodiva, ne ljubimca, bolj prijatelja, sopotnika na isti poti, bolj tovariša, ki ju družijo enako negotov, a alkoholično vztrajen korak skoz beli puh, Mojca K. si polglasno skandira tisto Borovo: *gazimo, gazimo...*, jaz se ob tem, kdove zakaj, Bora nisem nikoli maral, raznežim prek vseh meja, še bolj se objameva, nekje na pol poti med čudnima, pogrezajočima se stolpičema in prulsko šolo začutiva tisto čudovito pijansko potrebo, ki jo poleg pijancev premorejo samo še gledališki igralci in igralke, potrebo po objemanju, po stiskanju, po prižemanju, in ker ni ničesar in nikogar v tej belini, ki bi nama to preprečeval, to tudi počenjava, strastno, skoraj kot da bi stala pred nevidnimi kamerami, zdajle mi gresta po glavi Ibsnov Peer Gynt in Sartrov Goetz, skoraj kot onadva se tudi midva obračava k nevidnemu in zaradi snežnega meteža tudi slepemu Bogu, če je kje, samo on naju čuti s svojo božjo esenco, toplo je, nič več me ne moti sneg, potem pa nenadoma zmanjka tal pod nogami, začutim pekočo bolečino na licu in rokah, Mojca K. zavrisne, nekam drsiva, moj bog, proti Ljubljani, nabrežina je strma, se bova sploh kdaj ustavila, to so tiste *slow motion* sekunde, ki trajajo, trajajo, samo še drsiva, počasi, objeta, prepletena, eno telo, štiri noge, štiri roke, Mojca K. nič več ne kriči, na srečo se vendarle ustaviva na ozki potki, kjer bom kakšno desetletje kasneje vozil v vozičku Jana in mu v zabavo pihal regratove lučke. Ne ganeva se, kdo bi vedel zakaj, morda zato, ker je tako prijetno, veter nama nič več ne siplje v obraz ledenih iglic, morda se samo nagonsko bojiva, da bo kakšna nekontrolirana kretnja povzročila novo drsenje, tokrat pa zares v reko, v vodo, prijatelji bodo brali tiste zlovesče, lakonične stavke v črni kroniki, zato kar leživa, morda se po tistem smejeva, res je peklensko prijetno in toplo... potem je film strgan, ne film od takrat, film od sedaj, enkrat ga bo treba zlepiti, zdajle, na primer, se hočem spomniti, kje se je to silvestrovanje začelo, skoz spomin, kot bliskavice, letijo nekakšni akvariji, potem je bilo to silvestrovanje v Marinkovi vili, pri Hijotu, potem je treba došteti še nekaj let... a bistveno je, da je to eden od tistih spominov, v katerih igra Ljubljana zelo pozitivno vlogo... vse zgine v belini, akvariji, sneženi metež, bolečine popraskanih in premrlih rok, Mojca K., njene besede, Borovi partizanski verzi, patetika...

Ta spomin (Mojca K., poljubovanje, objemanje, čisto prijateljstvo mladosti) zvabi na plan še enega. Ta se dogaja v skoraj kičasti sceneriji takrat še razmeroma varnega Tivolija (kakšen umor pri hali Tivoli smo sprejemali kot dejstvo, da postaja Ljubljana

metropola): je topla majska noč, vse dehti (ko bi vedel kaj, lipovka, lipe, akacije, vrtnice), zvezdnato nebo, jaz pa se čisto ekstatično poljubljam z Miljanko S. Še zdaj čutim skoz tanko bluzo toploto njenih prsi, tudi ona dehti, cel svet je enako dehtenje, dehti Ljubljana, ki ustvarja zame tedaj tako veličastnemu dogodku (druga ali tretja gimnazija) enkratno razkošno ozadje in tako bogate kulise (me je že tedaj vleklo k teatru, o da bi slutil...!), verjetno dehtim tudi jaz, saj me drugače punca ne bi tako strastno objemala, punca, ki mi je kasneje povzročila toliko bolečin (sem si mislil tedaj, zdaj že dolgo ne). Tistega poljubovanja noče in noče biti konec, čas se je ustavil, kot v Amfitrionu, noč traja in traja, zvezde vztrajajo na istih mestih firmamenta, dehtenje postaja nevzdržno, Miljanko S. doživljam v eksploziji sinestezij, ki še vedno trajajo, saj se vonji do danes niso izgubili, še vedno jih lahko orkestriram v vrstnem redu, kot sem jih zaznaval tedaj, nekje daleč pa luči in hrup nočne, majske Ljubljane...

Za tretji spomin je zaslužen prijatelj pesnik, ki se me je pred nekaj dnevi spomnil z izvodom svoje nove knjige. V pesniško zbirko je zapisal: *Denisu, ko seješ, kali, ko žanješ, je radost - s kom deliti, koga učiti? 16. septembra 1993 - 27 let kasneje!*. - Ta pripis je sprožil plaz, plaz spominov, plaz zavesti, v katerih se Ljubljana mojim spominskim očem tudi prikazuje kot nekaj lepega, veličastnega. Trije prijatelji, tedaj popolni anonimusi na slovenski literarni sceni (tako je mislila ta scena), trije perspektivni mladeniči (tako smo mislili sami), so si za prizorišče svojega prvega javnega literarnega večera izbrali kar dvorano Mladinskega gledališča (danes Slovensko mladinsko gledališče). 16. septembra 1966 je bil v Ljubljani mrzel, vlažen, meglen dan, popoldne in proti večeru je začelo rositi, vmes je naletaval južen sneg, literarni večer (veliko sentimentalne in patetične poezije, nekaj Bachovih orgel) je pa seveda neznansko uspel, tudi zato, ker je prišla tudi Ona (glej zgoraj!), čeprav so v notičko v *Delu* pomotoma zapisali, da je literarni večer samo za mladež s *Šubičke*, Ona pa je hodila na *Bežigrjsko*, kjer so huligani mojemu prijatelju Rašotu S. zlomili nosno kost, ker se ni pustil ostriči. (Takrat so nekateri mladeniči vzeli zakon v svoje roke in so po šolskih plesih nasilno strigli *dolgolasce* in *beatlese*, kot so jih imenovali. Ni treba posebej poudarjati, da se je iz teh pretežno po dolenjsko zavijajočih mladcev rekrutiral tedanji miličniški kader.) Iz teme se luščijo reflektorji, pridušeno gibanje gledalcev v zatemnjeni dvorani, prijateljevi verzi (*In rodil sem se pesnik, z rožami v laseh...*), malo napisani pod vplivom gibanja flower-power, malo zaresni, trpeli smo kot črne živine, zaradi neuslišanih ljubezni in velikih, svetlih načrtov, pred ali po večeru (nemara kar obakrat) smo si dajali duška, iskali poguma v grogu ali pelinkovcu, nekaj od našete tekoče ogabe je bilo tedaj v modi in čislano med učečo se mladežjo znamenite, malo kasneje ukinjene *Šubičke*. Z nami so čudoviti Peter H., ki je bil nekakšen organizator in inspicient, človek, poln nikdar uresničenih in uresničljivih idej, romantik, ki je sanjal s svojimi vedno solznimi očmi, resni in kritični, nenavadno razgledani Vasko P., ki nam je naredil z očetovim kamenotiskom plakate, nekje ga hranim, zvitega, takega, kot sem ga snel z neke stene, s sledovi dežnih kapelj kot solz za vse, ki jih ni več in so naredili ta večer za tako čudovit spomin, in Ferdov brat, Junoš M., naš molčeči sopotnik, krhka

duša, ki ji je bilo dano, da se je razodela dosti kasneje... o patetika, kako se znaš priplaziti v literarnozgodovinsko pričevanje! Zdaj vem, da ne bom nikdar dober literarni zgodovinar, prav je, da so me zabrisali s filozofske, tisti politični komisarji, ki so tedaj tako agamemnovsko odločali o moji usodi, so bili jasnovidci, še za AGRFT sem komaj dober, kaj bi lahko počel s svojo patetiko med znanstveniki, geniji in umetniki?

Ko za kontrolo prebiram, kaj sem že nakracal, presenečeno ugotovim, da sem se lotil pravzaprav svoje priljubljene teme, *štirih letnih časov*, obdelal sem *zimo*, *pomlad* in *jesen*, ostaja mi še *poletje*. Poletje v Ljubljani! Pa ima Ljubljana sploh kakšno poletje? So to tiste grozne vročine, ko človek komaj zdrži v opečnatem bloku, so to tiste čudne nevihte, ki nimajo nobenega pravega nevihtnega obraza, so to nekakšna pohuljena deževja, ki shladijo ozračje, da človeka povsem minejo taki posvetni užitki, kot je sedenje na prostem in srebanje kave ali piva. Poletna Ljubljana je čudna mešanica drugih treh letnih časov in moji spomini ne morejo biti drugačni: čudna mešanica drugih spominov. Ampak asociacije na vročino vendarle predramijo spomin, ki je kolikor toliko spomin s poletnim pedigrejem: na drugi strani znamenitega železniškega prelaza na nekdanji Titovi (in še prej Tyrševi), tam, kjer danes kraljuje Delova *črna vdova*, je bilo obračališče trolejbusne linije, ki te je pripeljala na kopališče na Ježici. Takrat (kot zdaj) Ljubljana ni imela trolejbusov, čeprav je imela (prosto po Bojanu Štihu: *kot vsako evropsko mesto*) tramvaje. Ta *modra, sinje modra* trolejbusa sta bila nadomestilo za vojno škodo, nekje iz severne Italije so ju privlekli, notri vsa v borovem ali macesnovem lesu, velika, dolga, prostorna, predvsem pa tiha in elegantna kot prikazni iz kakšne futuristične zgodbe - takrat seveda še ni bilo futurizma, zgolj *svetla bodočnost v komunizmu* - in kar je najvažnejše, z njim sem se vozil (še preden sem dobil staro francosko kolo) na kopanje. Kopanje na koncu Ljubljane, v Savi, takrat v petdesetih se je še vedelo, kje je konec Ljubljane, se pravi, vedelo se je tudi, *kje se začinja* Ljubljana, je bilo moje največje veselje. Na Savi si lahko našel vse, kar je pozelelo srce: zarjavelo in prestreljeno nemško čelado, crknjenega martinčka, od vode in kamenja obrušene koščke zelenega in rjavega stekla od pivskih in belega in modrega od sifonskih steklenic, koščke bakrene žice, ki se je zableščala zlatordeče, ko sem jo odtrgal s *kresilnim kamnom*, tam sem se naučil metati *žabico* in delati mlinčke. Tam je bila najboljša, najbolj pregreta mivka, ki sem jo nabiral za svojega papagajčka. Tam je bila prostost, prostost, ki je dišala, kot so dišala obnavska polja.

Spet patetika! Vidi se, da sem pisatelj avtodidakt, samouk, da sledim nekakšni logiki srca, če hočete duha, nimam pa nobenega, niti najmanjšega smisla za učinkovito pisanje, samo učinkovito, moderno pisanje je biznis, treba se je grebsti za marketing, za ponujanje samega sebe, za uspeh, slavo, nagrade, priznanja. Namesto da bi napisal nekaj, kar bi razveselilo bralce, dolgovezim o nekakšnih nepomembnih dogodkih iz lepih, davno minulih časov, z besedami vlečem na dan prikazni in mrličje (to je verjetno zato, ker v moji hiši prebiva zadnja vampirska družina v Ljubljani, oče, mati in hči; oče

in hči imata značilno belo polt in s krvjo zalite, srepe oči), skušam naviti ceno banalnostim... čas bi že bil, da me kdo razkrinka, saj prihajajo novi neobremenjeni rodovi. Zanje bo Ljubljana samo prostor samorealizacije, bleščeče potrditve, svetovna arena, metropola, ki je na svetu samo zato, da daje, da jih potrjuje in lansira v orbite neslutnih razsežnosti.

* * *

Ponoči se mi je sanjalo o Branku H. Branko H. je umrl nekaj tednov pred desetdnevno vojno. Tokrat se mi je dal v sanjah prvič prikazati. Srečal sem ga v eni od gostiln, kamor je ob nedeljah zahajal z ženo na kosila. Ljubeznivo se mi je smehljaj, kot da me pričakuje, a hkrati je v rokah držal šop papirjev in vedel je vse, kar sem napisal. V rokah je namreč držal kopijo pričujočega zapisa. Nenadoma je postal zelo resen, ko je (se mi je zdelo) poznopopoldansko sonce padalo na njegov obraz. Dejal je, da je tudi sam poskušal pisati o Ljubljani, pa je Ljubljana tako čudno mesto, da se izmika vsakršni presoji. Še to je pripomnil, da se je sam zato preselil na deželo. Ker ni več zdržal. Da ga je v Ljubljani dušilo, je dodal. Potem je njegova podoba nenadoma začela bledeti, spominjam se, da sem si krčevito prizadeval, da bi ga nekaj vprašal, pa iz ust ni prišla nobena beseda. Kar bledele je in izginjal, z mojim esejem v rokah...